

De *Sociologische Gids*, 1958-1962

Impressies van een hedendaagse socioloog*

Dick Houtman

Vijf jaargangen *Sociologische Gids*, alle van voor mijn geboortjaar. Jaargangen die ik nog nooit onder ogen heb gehad, hoewel de strekking van verschillende bijdragen mij uit de tweede hand bekend is. Ze ademen precies de optimistische pioniersgeest die men zou verwachten. De “lieden, wier vak twintig jaar geleden in dit land nauwelijks bekend was”, zoals Thoenes (1958: 245) zijn collega's noemt, betwijfelen nauwelijks dat voor de sociologie als empirisch en theoretisch georiënteerde maatschappijwetenschap een zonnige toekomst is weggelegd. Behalve een flink aantal artikelen over de wenselijke verdere ontwikkeling van het vak (bijv. Van Doorn en Lammers 1958; Ellemers 1958; De Bruyne 1961, Van Doorn 1961) bevatten deze jaargangen dan ook vele bijdragen over methoden, technieken en statistiek.

Er zijn o.a. bijdragen over budget-onderzoek (Van Braam 1958, 1959), evaluatie-onderzoek (Kruijer en Nuis 1959), multi-momentopnamen (Hesseling 1961), causaliteit (Koefoed en Philipsen 1958), de hypothetisch-deductieve methode (Van Leent 1958), mathematische sociologie (Valkenburgh 1958, 1960; Lammers 1958; Bergsma 1960) en scalogram-analyse (Nooij 1961; Berting 1962). Jaargang 1958 spant de kroon met een score van maar liefst zes technisch-methodische artikelen uit een totaal van zestien. Vooral een mooi themanummer over participerende waarneming in jaargang 1960 mag niet onvermeld blijven. Het opent met een sterk inleidend artikel van Lammers, van wiens hand ook een geselecteerde bibliografie is opgenomen. Verder bevat het bijdragen van Vercruijssse, Tellegen, Riedeman en Mok. Riedeman is één van de onderzoekers die met Köbben participerend onderzoek verrichtte onder de volgelingen van Lou de Palingboer (“(Lou) kan (...) niet meer ziek worden of sterven en hoeft ook niet te denken: hij wéét direct uit het goddelijke ‘Weten’”) en Mok schrijft over zijn ervaringen als kelner-onderzoeker (“Geheel onwetend over wat mij stond te wachten stapte ik op een goede dag met knikkende knieën de enorme eetzaal van een groot hotel in Zuid-Frankrijk binnen”).

---

* Het betreft hier een in 2003 geschreven, maar verder niet gepubliceerde, notitie voor de redactie van de *Sociologische Gids*.

De bestudeerde jaargangen ademen een veel sterkere internationale oriëntatie dan die van vandaag de dag. Dat is wellicht een paradoxaal gevolg van de onmiskenbare internationalisering van de sociologie sindsdien: juist doordat Nederlandse onderzoekers nu volop participeren in internationale netwerken, bestaat minder behoefte aan een Nederlands medium dat belangrijke internationale ontwikkelingen onder hun aandacht brengt. Ook de enorme versplintering van de hedendaagse sociologie zal aan deze ontwikkeling hebben bijgedragen. Van een situatie waarin alle vakbroeders en –zusters zich oriënteren op een ‘algemene sociologie’ is vandaag de dag immers nauwelijks nog sprake. Het brede werkerterrein van de sociologie is keurig verkaveld en een ieder scharrelt geduldig rond op de eigen vierkante meter. Wat een paar meter verderop gebeurt, is ‘niet interessant’ of ‘niet belangrijk’. Hoe dit ook zij: de grote aandacht voor ontwikkelingen in het buitenland in deze jaargangen valt direct op. Naast de rubriek *Vensters*, waarin centra van sociologiebeoefening in het buitenland worden voorgesteld (door Nederlandse of buitenlandse sociologen), verschijnen regelmatig artikelen van buitenlandse auteurs – bijvoorbeeld van Freedman (‘Some Observations on Sampling Tests’, 1958), Banks (‘Political Sociology in Great Britain’, 1960) en een uit het Spaans vertaald artikel van Germani (‘Secularisatie en economische ontwikkeling’, 1962). Ook zijn er uiteraard artikelen van Nederlanders waarin theoretische ontwikkelingen in het buitenland worden behandeld (bijv. van (H.P.M.) Goddijn, Ellemers, Thurlings en Niezing over het functionalisme in de Verenigde Staten, alle verschenen in jaargang 1961).

Verder zijn er verslagen van grote internationale congressen, literatuurtips (vooral artikelen in internationale tijdschriften) en worden opvallend veel belangrijke buitenlandse (vooral Amerikaanse) boeken besproken. Voorbeelden zijn *The Functions of Social Conflict* van Coser, *The Presentation of Self in Everyday Life* van Goffman, *Occupations and Values* van Rosenberg, *Sociological Theory* van Coser en Rosenberg, *Max Weber: An Intellectual Portrait* van Bendix, *Political Sociology* van Bendix en Lipset, *Social Theory and Social Structure* van Merton en *When Prophecy Fails* van Festinger et al. Dit laatste boek, een sociaal-psychologische analyse van een kleine groep in de Verenigde Staten, waarvan de leden geloven dat op een bepaalde datum de wereld zal vergaan, kort nadat zij zelf zullen zijn gered door een vliegende schotel, wordt in deze jaargangen van de *Sociologische Gids* overigens opmerkelijk vaak aangehaald. Zo schrijft Köbben in jaargang 1959 dat het ethisch ontoelaatbaar is om met maar liefst vijf onderzoekers, die zich voordoen als aanhangers, binnen te dringen in een kleine groep van slechts dertien personen. Hij vraagt zich af of de onderzoekers hierdoor geen mede-veroorzakers zijn van de tragedie toen de voorspelling niet

uitkwam. De internationale oriëntatie van de *Sociologische Gids* in deze periode wordt onderstreept door een in 1960 gepubliceerde reactie op deze kritiek door Festinger en Schachter, gevolgd door een dupliek van Köbben.

De meest opvallende vrucht van deze internationale oriëntatie is van de hand van Schulz: ‘Über die soziologische Forschung in der Deutschen Demokratischen Republik’ (1961). Hoewel in het Marginaal al wordt gewaarschuwd dat weinigen er brood in zullen zien, staat daar volgens de redactie tegenover dat “Prof. Schulz (...) in ieder geval volkomen duidelijk (maakt) op welke grondslagen men in Oost-Duitsland aan het werk is” (1961: 1). En inderdaad: “Wir marxistische Soziologen sind uns der Parteilichkeit unserer Wissenschaft klar bewusst und sprechen das offen aus. Wir nehmen die Tatsachen der Gesellschaft, wie sie wirklich sind, ob sie uns angenehm sind oder nicht.” Maar gelukkig “(befähigen) die Verallgemeinerung, die Kenntnis der Gesetzmässigkeiten, die soziologische Theorie (...) zu richtiger Einschätzung der Fakten, zur Unterscheidung des Wesentlichen vom Unwesentlichen”, zodat men onomwonden kan kiezen vóór “den sozialen Fortschritt” en tégen “hemmende, reaktionäre Erscheinungen” (1961: 6). De hedendaagse lezer – althans deze – is gefascineerd door de manier waarop “Wir marxistischen Soziologen” keer op keer de woorden ‘wir’ en ‘uns’ paren aan ‘Staat’, ‘Planung’, ‘Forschung’, ‘Entwicklung’, ‘Arbeiter- und Bauernmacht’ en ‘Universitäten’. Is dit een echt artikel? Of een geslaagde 1 april grap van de toenmalige redactie? Het doet mij nog het meest denken aan de subtiële satire van iemand als Arjan Ederveen, gekenmerkt door het ontbreken van een duidelijke grens tussen parodie en werkelijkheid. Een aanradertje voor de liefhebber dus.

Deze periode in de geschiedenis van de *Sociologische Gids* boeit vooral door het gemak waarmee lijkt te worden omgegaan met soms diepgaande meningsverschillen. Waar men misschien zou verwachten dat de voor deze periode kenmerkende pioniersgeest zou leiden tot het op verkrampte wijze zoeken naar overeenstemming en een beperking van de discussie tot een kleine kring van gelijkgestemden, die hand in hand gaat met het verketteren of buitensluiten van al wat daarvan afwijkt, is daarvan nauwelijks sprake. Over het belang van de vele technisch-statistisch-mathematisch getinte artikelen of zelfs maar over het streven naar een naar de natuurwetenschappen gemodelleerde sociologie bestaat bijvoorbeeld absoluut geen overeenstemming. Waar Van Peype (1961) bijvoorbeeld vaststelt dat de Vlaamse collega’s de Nederlandse sociologie en dan vooral de *Sociologische Gids* hogelijk waarderen, zegt hij het “vermakelijk” te vinden dat zij menen “dat zelfs de onleesbare artikeltjes van Valkenburgh, met al hun slangetjes en andere, de zetter hoofdlijn bezorgende, mathematische symbooltjes in België in zeker opzicht nog een soort ‘maatschappelijke

relevantie' bezitten!" (1961: 307). Anderzijds beklagt dezelfde Van Peype zich over "weer een zeurderig stukje in de *Gids* van de stoere hand van ene G. Huizer" (eveneens verschenen in jaargang 1961; vgl. Huizer 1960). Hij stoort zich eraan dat Huizers stuk "een groot wantrouwen jegens de wetenschap der sociologie" ademt: "het oude thema van de Boom der kennis die niet is de Boom des Levens". Gaat men dat serieus nemen, zo meent Van Peype, "dan is elke wetenschap bij voorbaat onmogelijk of waardeloos, aangezien elke generalisatie een aderlating is waarbij met het bloed van de Directe Relatie het leven wegebt." En bovendien, zo voegt hij hier cynisch aan toe, "wordt (het) wel erg moeilijk socioloog te zijn als men als zodanig alleen geslaagd kan heten wanneer men bereid is zich onder de arme boeren te begeven en met hen bruine bonen uit éénzelfde nap te eten" (1961: 307-8).

Het is ook in deze jaargangen dat Thoenes met 'Sociologie en non-conformisme' (1958) en 'Anti-Zetterberg' (1959) zijn bekende aanval op de 'verificateurs-sociologie' opent, waarop reacties van o.a. Bouman, Lammers, Turksma en Niezing verschijnen (allen 1959). De Marginalen roepen geregeld op tot kritische lezersreacties en discussiebijdragen en de redactieleden aarzelen ook niet met elkaar te polemiseren. Zo bevat jaargang 1962 een stevige gedachtewisseling over de gebreken van de bijbel van de Nederlandse moderne sociologen (*Moderne sociologie* van Van Doorn en Lammers) met kritische bijdragen van De Sitter en Goudsblom en replieken van het auteursduo. Voor zover ik kan nagaan was Goudsblom op het moment dat hij deze behoorlijk kritische bespreking publiceerde gewoon redactielid naast Lammers.[†] Op dezelfde manier bevat jaargang 1961 een kritiek van Ellemers op zijn mederedacteur (H.P.M.) Goddijn, uiteraard compleet met een repliek van de laatste en een dupliek van Ellemers.

Wat zijn de meest interessant artikelen uit deze vijf jaargangen *Sociologische Gids*? Geen gemakkelijke vraag gezien de enorme diversiteit van de bijdragen. Om het probleem enigszins hanteerbaar te maken, beperk ik me tot de selectie van de drie naar mijn smaak beste empirisch-theoretische artikelen, waarbij ik als aanvullend criterium hanteer dat ze ook de hedendaagse socioloog en onderzoeker nog bruikbare theoretische aanknopingspunten moeten bieden. Welke drie artikelen levert dat op?

Het eerste is van Henk Becker en draagt de lelijke titel 'Benadering van een service-relatie vanuit het rolbegrip' (1961). Gebaseerd op participerende waarneming, analyseert de auteur het rolgedrag van 'logies-informanten' bij de V.V.V. Hij maakt duidelijk hoe en

---

[†] Dat vermoed ik althans. In de door mij geraadpleegde ingebonden jaargang 1962 ontbreekt weliswaar het colofon, maar dat van 1961 noemt zowel Goudsblom als Lammers als redacteurs. Jaargang 1963 heb ik niet kunnen raadplegen.

waarom de rolverwachtingen van toeristen aanmoedigen tot een uitoefening van de functie die in bepaalde opzichten strijdig is met de rolverwachtingen die logies-verhuurders en bedrijfsleiding van hen hebben. Het stuk valt op door een heldere betoogtrant en dito begrippenapparaat en de gekozen benadering lijkt mij interessante mogelijkheden te openen voor onderzoek naar vormen van agressie en geweld, waarmee in de hedendaagse ‘postindustriële’ samenleving vooral personen in dienstverlenende beroepen lijken te worden geconfronteerd (buschauffeurs, treinconducteurs, politie-agenten, artsen, etcetera).

Het tweede artikel is van Rob Kroes en draagt de bondige titel ‘Snobisme’ (1962). De auteur biedt een mooie cultuursociologische analyse van het snobisme als cultuurverschijnsel, waarin hij een onderscheid voorstelt tussen ‘relatieve’ en ‘positieve’ snobs. ‘Relatieve’ snobs zijn van het calculerende en naar status strevende type, terwijl ‘positieve’ snobs een soort ‘victims of fashion’ zijn – vergelijkbaar met Riesmans ‘outer-directed personality’. De auteur legt zelf al interessante verbanden met theoretische inzichten van Fromm en Riesman en daaraan kunnen we veertig jaar later nog wel het één en ander toevoegen (o.a. Lasch over de narcistische cultuur, Elias over ‘opwaartse’ imitatie van levensstijlen en Bourdieu over distinctie en statusgroepen). Meer inhoudelijk biedt Kroes’ analyse aantrekkelijke aanknopingspunten voor onderzoek naar consumentisme, zingevingsproblemen en psychische gezondheid in de hedendaagse samenleving.

Het derde en laatste artikel is van Mark van de Vall: ‘De vakbeweging in de welvaartsstaat gezien door haar leden’ (1962). De auteur schetst een flinke discrepantie tussen het beeld dat de leden van de vakbeweging van haar hebben (gericht op collectieve belangenbehartiging) enerzijds en hun eigen behoeften anderzijds (individuele dienstverlening). Aan de hand van antwoorden van individuele vakbondsleden verschaft Van de Vall zo inzicht in culturele en institutionele veranderingsprocessen als de afgenomen saillantie van het denken in termen van klassen en klassenstrijd en de institutionalisering van het conflict tussen arbeid en kapitaal in de naoorlogse verzorgingsstaat.